

Pärlite lummes

Tekst Riina Luik, fotod internet

16 Sajandeid on pärlid olnud staatuse ja rikkuse sümboliks, üheks suuremaks aardeks ja ihaldusobjektiks, elegantsi ja hea maitse mõõdupuuks. Ehtsad pärlid sünnivad meresügavustes looduse imelise kätetööna, need on üliharuldased ja seetõttu väga hinnalised. 20. sajandil alguse saanud kultuurpärlite kasvatamine tegi aga kunagisest valitsejannade privileegist paljudele kättesaadava luksuse ning tõelise daami ehtekarbist ei puudu pärlid kunagi.

Arvatakse, et inimkond tunneb pärleid juba tuhandeid aastaid ning nende päritolu on paljudes kultuurides seotud müstika ja salapäraga. Pärleid on peetud tardunud vihmapiiškadeks ja välguks, merineitsite pisarateks ja kivistunud kuuvalgu-seks. Juba muistses Mesopotaamias, Egiptuses, Kreekas, Hiinas, Indias ja maia-de kultuuris on pärleid laialdaselt kasutatud ehete, võimusümbolite, rituaalsete esemete, rõivaste, relvade ja jalanõude, ilu- ja tarbeesemete valmistamisel ning isegi mööbli ja ruumide kaunistamisel. Nii pärlipüüdjad kui sõjamehed on pidanud oma elu pärlite nimel ohtu seadma või selle koguni kaotanud: esimesed neid meresügavustest pinnale tuues, teised pärlileiukohtade valdamise eest peetud sõdades. Pärlitega on seotud lugematuid legende ja müüte, perekonnasaagasid ja kõmulisi lugusid.

Naiselikkuse sümbol

Pärleid on läbi ajaloo peetud eelkõige naiste eheteks ning paljude sümbolsete tähenduste seas on alati esikohal olnud naiselikkus. Pärleid peetakse ka fertiilsuse, puhtuse, tahtejõu, täiuslikkuse ja romantilisuse sümboliks. Vana-Roomas, kus pärleid kandsid ka mehed, seostati neid võimu, tarkuse, tervise ja õnnega. Pärlite seos naiselikkuse ja fertiilsusega on otsene – nii nagu meremol-luski avanemine ja seal oleva õrna pärl nagemine on müsteerium, on seda ka naise üsk ja lapse sünnid. Isegi paljudel pühapildidel on kujutatud avanenud pärlikarpi. Kuna pärlid on moodustunud elavas organismis, peetakse neid «elus olevateks» vääriskivideks: nagu inimenegi, saab see alguse elusolendi sees, kasvab seal ja tuleb lõpuks ilma-le. Pärleid on juba muistsetel aegadel soovitatud kanda naistel, kes soovisid jääda lapseootele. Kuid just n-õ elusolemine piirab pärlite eluiga – nad pole igavesed. Keskmiseks pärlite elueaks peetakse 100–150 aastat, pärast seda hakkab pärlmutterkiht kooruma ja murenema ning pärl sureb. Kuid Pompei väljakaevamisel leiti pärleid, mis pärinevad ligikaudu 79. aastast pKr ehk aastast, mil linn Vesuuvu tuha alla mattus.

Pärlite õrnades toonides seestpoolt kumav kiirgus ja veatus iseloomustavad puhtust igas mõttes: nii hingelist, moraalselt kui ka füüsilist. Õeldakse, et pärlid tuhmuvad, kui selle kandja südametunnistus pole puhas. Pärleid seos-tatakse taevallikkuse, pühaduse, igavikulisuse ja jõukusega nii hindu pühakirjas Garuda Puranas, uues testamendis kui ka koraanis. Pärlite kandmine on kuu-lunud juba sajandeid tähtsaimate kristlike kombetalituste juurde nagu ristimine, abiellumine ja matused. Isegi tänapäeval väljendab neil puhkudel pärlite kandmine eksimatut etiketitundmist. Pärlite seostamine tahtejõuga võib esialgu tunduda ehk kummalisena, kuid sünnib ju ka imeline pärl looduses tuhmist liivaterast pärlikarbis, millest mollusk iga hinna eest vabaneda püüab. Ning vaid sellest sissetungijast, kes suudab visalt tõrjumisele vastu seista, saab looduse ime. Pärlitele on omistatud ka kaitsva talismani, ravitseja ja meeleparandaja omadusi. Usutakse, et pärlid kannav-d elusorganismina omaniku energiat ning neid ei tohi kellelegi teisele kanda anda.

Pärlivaimustusest nakatatud

Pärlite hinnalisus ei tulene niivõrd nende suurusest, kujust ega isegi kaalust, kuivõrd tõsi-asjast, et looduslikke pärlileiukohti on äärmiselt vähe ja pärlid ise üliharuldased – 10 000 austruksi kohta tuleb keskmiselt üks pärl (!). Näiteks leiti kunagisest suurest pärlilei-kohest Mehhiko lahes 2009. aastal vaid üks pärlitera. Just looduslike pärlite vähesus on põhjuseks, miks selle hind võib isegi sama suuruse, värvi ja läikega kultuurpärliga võrreldes olla kuni sajakordne. Pärlid on ühtaegu suursugused ja peaaegu märkamatud, neid võib kanda nii ballil kui ka argipäeval, nad sobivad ideaalselt õhtutualeti või väikese musta kleidi juurde ning neid pole sugugi kohatu kanda kasvõi teksaste ja T-särgiga. Määrav pole pär-lite kandmisel riietus, vaid naise oskus need elegantselt välja kanda. Kui mõelda sellistele veendunud pärlikandjatele nagu Eva Peroni, Audrey Hepburn, Grace Kelly, Jacqueline Onas-sis, Elizabeth Taylor, printsess Diana, Margaret Thatcher, Barbara Bush, Michelle Obama ja kuninganna Elizabeth II, on eelkõige tegu tõeliste daamidega.

Pärlite kandmine on olnud sajandeid valitsejate privileeg ning nende luksusejanu väl-jendusviis. Andunud pärlikumardajate seas on olnud nii Egiptuse kuninganna Kleopatra, Bütsantsi Theodoora, Gruusia Tamar, Kastilia Isabel, Inglise Mary I Tudor, Elizabeth I, Prant-susmaa kuningannad Katariina di Medici ja Maria Antoniette, Austria Anna, Vene keisrinnad Katariina II ja Maria Fjodorovna. Kuid pärlid ei kuulunud vaid valitsejannade ehte-, rõiva- ja soengumoe juurde. Oh ei! Pruugib vaid heita pilk kuninglikele kõrgustele, nagu keiser Con-stantinus I, Henry VIII, Francois I ja Charles IX või kuningliku vasalli ja Elizabeth I armukese, lord Robert Dudley paraadportreede, et veenduda nende samasuguses pärlivaimustu-ses. Pärlite kasutamine ei piirdunud vaid ehte-, rõiva- ja soengumoe-ga. Pärlid kaunistasid

võimuregalaaid, relvi, jalatseid, aksessuaare, mööblit, lauanõusid, ilu- ja tarbeasju. Ning pärlid vaimustasid oma kandjate kõrval paljusid teisigi – nende ilust ammutasid ainst poeedid ja inspiratsiooni kunstnikud, imepäraseid ehteid kirjeldasid detailse täpsusega ku-ninglikud kroonikud ning neist jutustasid oma reisikirjades ilmarändurid.

Juba 8. sajandil eKr kirjeldab Homeros eeposes «Odüsseia» Penelopele kingitud imelisi pärleid, mis «olnud suured kui mooruspuu marjad» ning Vana-Rooma ajaloolane Plinius Vanem kirjeldab õhtusööki, kuhu keiser Galigula abikaasa Lollia Paulina oli ilmunud kohale «küeni pärleid ja smaragde täis riputatuna». Ja ega Galigula oma kaasale alla jäänud – tema lemmikhobunegi kandnud pärlikeed ... Veini ja vett serveriti pärlmutriga vooderdatud kullast kannudes ja veinipeekrisse puistati pärliteri ... Room-laste kirk pärliste vastu olnud nii taltsutamatu, et neid kulla vastu va-hetades seadsid nad ohtu riigikassa. Kui Rooma keiser Konstanti-nus Suur oli ristiusu ametlikult riigiusundiks kuulutanud ja kirik oli keisri soosingus, andis see võimaluse pärlite laialdaseks kasutamiseks altarikaunistustel, kirikurüüdel ja kultusatri-butididel ning pärlid muutusid jumala armastuse ja aus-tuse sümboliks.

Bütsantsi impeeriumi hiilgus ja toredus sünnitasid suursuguse rõivamoe, mis tõi kaasa suuremõtmeli-sed kalliskivid ja ohtrate pärlitega kaunistatud ehted. Nii keiser Justinianuse ja tema kaasa Theodoora kui ka Constantine ja Helena portreedelt vaatavad vastu üleni kalliskivide ja pärlitega ehitud valitsejapaarid. Kesk-aeg oli luksuses kümmelnud bütsantsiga võrreldes suhteli-selt kasin ning kuni 14. sajandini oli isegi jõuka daami ehtevalik üsna tagasihoidlik: üherealised pärlid või mustale sametile tikitud pärlirida, tilgakujulised pärl- või mõne muu vääriskiviga kõrvarõngad ning rõivakaeluse äärt kaunistav vääriskivide rida. Ehe pidi rõhutama kandja kõrget seisust, kuid ei tohtinud tõmmata endale liigselt tähelepanu ning eelkõige tooma esile kandja loomuliku ilu. Oma olemuselt tagasihoidlikud, kuid samas kalli-hinnalised, sobisid pärlid selleks ideaalselt. Suur pärlibuum saabus taas koos ilu-januse ja toretseva renessansiga. Pärlikultuse kõige säravamateks saadikuteks said kaks mõjuvõimsat valitsejannat: Inglise kuninganna Elizabeth I ja Prantsuse kuninganna Katariina di Medici. Viimane olevat kandnud oma poja, tulevase kuninga Loius XIII ristsetel kleiti, mis oli kaunistatud kolme tuhande teemandi ja kolmekümne tuhande pärliga. Ka Elizabeth olla põdenud tõelist pärlimaaniat ning tema kleitidele, kroogitud kraedele, mantlitele, looridele ja tanudele õmmel-di korraga sadu pärleid. Lisaks kanti ajastu kombe kohaselt kaelal mitmekordseid pärlikeesid, maani ulatuvad ehisvöösid, sörmuseid ja lehvikuid ning pärlid ehtisid nii kuningannade soenguid kui laupa.

Legendaarne La Peregrina (pildil)

1498. aastal, oma kolmanda Ameerika-reisi ajal avastas Christopher Columbus mõ-nesaja kilomeetri kaugusel praeguse Venezuela rannikust väikesaared, mis said nimeks Cubagua ja Margarita. Neist viimane sai oma nime (kreeka-ladina k tähendab *margaritae* pärlit) tänu sealsele ülikallikule pärlileiukohale. Just sealt jõudsid tohtus koguses pärlid hispaanlaste vahendusel Euroopa kuningakodadesse. Mõned ajaloolased kirjeldavad seda kui «aega, mil Euroopasse toodi pärleid kottidega». Ahnusel polnud ei kaupmeeste ega ostjate poolt vaadatuna piire ning mõnekümne aastaga olid Margarita pärlivarud otsas. Kariibi mere pärlid olid ebatavalised oma suuruse poolest ning vanadel maalidel võib valitsejannade kaelas näha lausa usumatult kopsakaid pärleid. Margaritalt pärineb ka kuulsaim ja maailmas enim kõneainet pakkunud pärl – La Peregrina (eesti k (palve)rändur), mis oli oma 11,2 grammiga leidmise hetkel maailma suurim. See toodi Hispaaniasse ja kingiti kuningas Philippe II-le, kes oli just abiellumas Henry VIII ja Aragoni Katariina tütre, tulevase Inglismaa kuninganna Mary I Tudoriga. Hollandi kunstniku Anthonis Mori portree Maryst on üks paljudest, kus nii La Peregrina kui ka samasse komplekti kuuluvad kullast ja ohtrate pärlitega kaunistatud käevõrud, ehisvöö ja peaehe kogu oma ilus ja hiilguses näha on. Pärast Mary surma nõudis Hispaania kuningakoda pärl tagasi ja see jäi sinna 250 aastaks, kaunistades nii Philippe III kui Philippe IV abikaasat. 1808. aastal sai Napo-leoni vanem vend Joseph Bonaparte Hispaania kuningaks ja hoolimata oma üllühikeseks jäänud valitsemisajast, võttis ta lahkudes kaasa kuninglikud kroonijuveelid, sealhulgas La Peregrina. Sellest seigast lähtuvalt saigi pärl nime «rändur». Pärl rändas edasi Napoleon III kätte, kes müüs selle Inglismaal eksilis olles Abercorni hertsogile. Pärl oli väga raske ega püsinud hästi kinnituse küljes ning hertsogi abikaasa kaotas kuninglikel vastuvõttudel viibides selle koguni kaks korda. 1969. aastal, mil pärlikaubandus oli tegelikult suures madalseisus, müüdi see Londonis Sothebyse oksjonil vaid 37 000 dollari eest näitleja Richard Burtonile. See oli Burtoni valentinipäeva kingitus abikaasale Elizabeth Taylorile.

Las Vegases Caesar Palace'i sviidis läks see kolmandat korda kaduma ja saadi kätte Elizabethi lemmikkoera lõugade vahelt ... Hiljem lasi Taylor Cartier'l kuulsa pärl koos lisapärlite, teemantide ja rubiinidega istutada spetsiaalselt talle disainitud kaelaehmesse. 2011. aastal müüdi La Peregrina Christie's oksjonil enam kui 11 miljoni USA dollari eest. Margarita saare pärlitest on valminud ka legendaarne Jacqueline Kennedyle kuulunud pärlikee, mille talle kinkis Venezuela president presidendipaari visiidi ajal. Praegu on haruldase kuldse varjundiga Margarita ja Cubagua pärleid väga raske müügil leida. Maailma seni kõige suurem ja raskem (6,4 kg) pärl nimega Lao Tzu leiti 1934. aastal Filipiinide vetest.

Pärlite sünd

Pärlid sünnivad mage- või merevees elavate austrite sees, olles justkui parasiidi rollis. Mollusk (neid on palju erinevaid liike) pole võimeline endas pesitsevast võõrast vabanevama, kuid toodab lakkamatult tema neutraliseerimiseks kristalset ainet – pärlmutrit. Mida kauemaks ärritaja austrikarpi jääb, seda paksemaks muutub pärlmutrikiht selle ümber ja kasvab ajapikku pärliteraks. Kentsentriliste ringidena tuuma ümber olevad pärlmutterkihid koosnevad mikroskoopilistest kaltsiumkarbonaadi kristallidest ja erilisest sidusainest. Tänapäeval on enamik (99%) maailmaturul müügil olevatest pärlitest kasvatatud ehk kultiveeritud pärlid ning juveliirid neid peamiselt kasutavadki. Maailmas müüakse naturaalseid pärleid oksjonitel, antiigiturgudel ja väga vähestes juveeliärides.

Esimesed kultuurpärlite kasvatajad olid hiinlased, kes avastasid juba 13. sajandil, et mageveeaustrite karpides asuvad võõrkehad kattuvad pärlmutterkihiga. Nad avasid ettevaatlikult karbi ja paigutasid sinna savikuulikesi, luu-, puu- või vasetükikesi ning lasksid karbi veekogusse tagasi. 19. sajandi lõpul löid jaapanlased hiinlaste eeskujul oma pärlikasvatuse meetodi ja sellest kujunes peagi suur tööstusharu. Esimesed kunstlikult kasvatatud pärlid ilmusid Londoni vääriskivide turule 1921. aastal. Nende suurimaks propageerijaks sai Coco Chanel, kes armastas väga ise pärleid kanda ja tegi neist oma moekollektsioonide lahutamatu lemmiku. Just Chanel oli see, kes tõi pärlid õhtutualeti juurest argipäeva ja veenis kõiki nende sobivuses mis tahes rõivastusega.

Väga ekslik on pidada kultiveeritud pärleid kunstlikeks, sest need on samuti looduslikud, kuna neid kasvatatakse looduslikes tingimustes elavates austrikarpides. Vahe looduslikega on selles, et kogu kasvatusprotsess toimub inimese kaasabil spetsiaalses kasvatustes ning on osaliselt kontrollitud. Pärlitera kujunemist inimene otseselt mõjutada ei saa, küll aga tegeletakse austrite aretustööga, et saada suuremaid, huvitavama värvusega ja haigustele vastupidavamaid molluskiliike. Pärli aretamine on äärmiselt keeruline ja kaduerohe protsess, sest mitte kõigisse molluskitesse istutatud ärritaja-tuumad (mageveepärlite puhul kasutatakse ka odavamalt tuumata aretust) ei jää sinna püsima, kõik austrid ei jää ellu ning kõik pärliterad ei vasta kehtestatud kvaliteedistandardile.

Keskmiselt võtab pärlitera kasvamine aega 3–8 aastat. Igal aastal valitakse pärlite aretamiseks välja miljoneid austrid, kuid vaid tühine osa neist on võimeline kasvatama kõrge kvaliteediga pärlit. Palju austrid hukkub ning mõned osutuvad viljatuks haiguste tõttu. Kogu aastatepikkuse kasvatusprotsessi ajal tuleb pidevalt jälgida vee temperatuuri, molluskeid regulaarselt puhastada ja nende tervist kontrollida. Pärlikasvatustes korjatakse saaki sügisel ning tavaliselt toodavad müügikõlblikke pärleid umbes pooled austrid, neist omakorda 1/5 on kvaliteedilt müügikõlblikud.

Valgest mustani, roosast taevasiniseni

Kasvatatud pärlid jagunevad magevee- ja mereveepärliteks, olenevalt molluski elutsemispaigast. Mageveepärl (nn jõepärl) kasvab jõe- või järvevees, Hiinas kasvatatakse neid isegi riisiterrassidel. Mageveepärlid on populaarsed tänu odavamale omahinnale, erisugusele kujule, värvusele ja suurusele, mis varieerub 2–11 mm vahel. Suured pärlid on siiski üliharuldased. Mageveepärlite keskmine suurus jääb 4–6 mm piiridesse ning neid eristab soolase vee pärlitest tuuma puudumine. Mageveepärlite värvigamma on rikkalik ja kaunis, alates säravvalgest, kreemjast ja šampanjatoonist kuni roosakasoranži, hele-

lilla, lilla ja pruunini. Nad võivad olla ovaalsed, munajad, veetilga või mügariku kujulised. Üliharva kohtab täiesti ümmargust mageveepärlit.

Merepärlid on eelmistest palju hinnalisemad ning neid iseloomustab lisaks korrapärasele kujule ja heale läikele ka eriline varjund ja ühtlasem värvus. Samuti kasvavad nad suuremaks kui mageveepärlid ja nende üldine tootlus on parem (rohkemates karpides leidub pärl). Ühes pärlkarbis on tavaliselt üks pärl, väga harva rohkem. Merekarbi pärlitera kasvab keskmiselt 8–10 aastat. Samas on meres molluskeid raske kaitsta tormi ja veetemperatuuri kõikumise eest (temperatuuri kõikumine kasvõi mõne kraadi võrra paneb molluski eristama hapet, mis hävitab pärlitera pealiskihi ja muudab selle tuhniks). Traditsiooniliseks merekarpide kasvatusalaks on Vaikne ookean ja suurimad pärlikasvatatajad maailmas on praegu Hiina, Jaapan, Indoneesia, Filipiinid, Tahiti ja Austraalia. Kultiveeritud merepärlit kõige populaarsemateks liikideks on akoya ja lõunamerepärl. Eriti haruldastel ja väga kallitel lõunamerepärlitel on kalliskivide turul täiesti oma nišš. Austraalias ja Indoneesias toodetakse valgeid ja kullakarva pärleid, Tahitil ja Prantsuse Polüneesias musti pärleid.

Kõige kõrgema prooviga looduslikud mustad pärlid pärinevad Tahitilt. Iga must pärl on tegelikult looduse meistriteos ja iga pärlitera kujult kordumatu. Tahiti pärlid pole siiski üldjuhul mustad, vaid hele- või tumehallid. Kuid just nende seas on kõige põnevama ja ebatüüpilisema värvusega pärleid: siniseid, baklažaani värvi, rohelist, oliivkarva, helesiniseid ja isegi punaseid. Kõige hinnalisemateks peetakse sinakalt ja koobaltsiniseid helklevaid pärleid. Must pärl on haruldane selle poolest, et ta on juba karbist välja võttes puhas, sile ja kuiv ning kasutusvalmis. Ükski must pärl pole teisega identne ning just seepärast on mustadest pärlitest kee kokkupanemine haruldast raske. Niisugune kee võib maksta terve varanduse, sest selliseks ehteks tuleb pärleid koguda aastaid. Kaugeltki mitte igal juveliiril ei õnnestu oma eluajal sellist keed kokku panna. Looduses on ideaalseid ja sarnaseid musti pärlitera väga vähe ning isegi kõrvarõngapaari kokkusaamine võib võtta kuid või aastaid.

Looduses polegi kaht täiesti identset pärlitera ning seepärast on pärlite sorteerimine erakordselt keeruline ja aeganõudev protsess. Pärlid grupeeritakse suuruse, kuju, värvuse ja pärlmutterkihi kuma järgi ning iga pärlit tuleb seetõttu korduvalt edasi-tagasi veeretada. Pärast sorteerimist puuritakse pärlisse ava, mis peab olema täpselt keskel, sest pisimgi asümmeetria rikub kaelakee või mis tahes ehte. Sellele järgneb veelgi tömahukam osa: juveliirid peavad eelnevalt suuruse, kuju, värvuse ja ereduse järgi sorteeritud pärlitest omakorda välja valima maksimaalselt identsed pärlid, et neist saaks valmistada kaelakee, kõrvarõngad või mõne muu ehte. Seda suudab vaid kogenud spetsialist. Näiteks tuleb tal lasta oma sõrmede alt läbi üle 10 000 pärlitera, et valmistada 42 cm pikkusega nn printsessikee, milleks läheb vaja 47 ühesugust pärlitera. ○

